

som samtida teologisk skolbildning. Skälet är en sympatisk önskan att inte förenkla hans texter. I stället går Nordbäck vidare i det sjätte kapitlet och söker via språkbruket mönster hos Chydenius. I detta avsnitt tydliggörs de ständiga förskjutningar och (om)definitioner som sker i den chydeniuska tankevärlden.

I det avslutande kapitel 7 får så läsaren möta Chydenius politiska texter som sätts i relation till de religiösa texterna med fokus på begreppet "frihet". Begreppet används inte hos Chydenius som hävstång för att argumentera för religiös eller moralisk frihet, utan i stället rör det "friheten att utöva de grundläggande mänskliga rättigheterna" (s. 365). Grunden för friheten var också en balansgång för staten, där den utan att reglera allt för mycket samtidigt stadfäste den goda lagstiftning inom vars ram människor gavs möjligheter att skapa goda liv. Lagen blir därmed betydelsefull inte bara i religiöst hänseende. Varje medborgare skulle ha "grundläggande rättsäkerhet" (s. 375). Tillsammans med begreppet frihet utgör också begreppet lycksalighet ett centralt politiskt begrepp hos Chydenius. I ett analogiresonemang med fysikaliska lagar kan Chydenius argumentera för att människans strävan efter lycksalighet närmast är en naturkraft i paritet med strömmande vatten – att försöka dämna upp det är att gå emot naturen.

Sammantaget identifieras sju centrala begrepp i Chydenius religiösa och politiska skrifter: natur, egenkärlek/egenytta, lycksalighet, förnuft, frihet, lagen och slutligen sanning. En del av begreppen sattes ibland i motsatspar, eller kunde ha en dubbel betydelse (både positiv och negativ); Chydenius prövar, bänder och sätter begrepp i nya konstellationer. Hans tankevärld undandrar sig därmed all förenkling, bland annat eftersom den hämtar sin näring ur gamla mönster och för in beprövade, gängse begrepp i nya sammanhang, för en ny tid. Här kan Nordbäckens insats ses som ett viktigt bidrag till de senare årens 1700-talsforskning som bryter ny

mark genom att på allvar ta itu med att möta 1700-talets tänkare utifrån deras egna villkor. Därmed synliggörs också förhandlingar och förskjutningar, snarare än brott och skarpa motsättningar. Nordbäck konkluderar på ett ställe i avhandlingen: "många av de begreppshistoriska förändringar som skett genom teologihistorien har pågått inom ramen för befintligt terminologi" (s. 339).

Som framgått av min recension kräver boken en hel del av läsaren. Detta är en ytterst grundligt genomförd och bitvis spännande undersökning, men med hög densitet och många ganska abstrakta, eller rentav snåriga avsnitt. Det tar också enligt mig alltför lång tid innan vi på allvar får möta boken huvudperson. Men för den som tar sig an läsningen väntar en rik utdelning: Nordbäck har öppnat ett nytt fönster ut mot 1700-talets religiösa och politiska värld.

Ann Öhrberg

Jouko Nurmiainen, *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessa kielessä*, Bibliotheca Historica 122 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2009). 236 s.

Bernard Mandeville är kanske mest känd för sin teoretisering kring samlad egennytta som katalysator för det allmänna bästa, speciellt i den berömda *Fable of the Bees* (första upplagan 1714). Egennyttan och det allmänna var centrala för 1700-talets diskussioner om överflöd, politisk ekonomi och patriotism, och dessa begrepp har ofta uppmärksammats i forskningen, inte minst den forskning som spåret framväxten av den moderna ekonomiska människan. Jouko Nurmiainens avhandling *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessa kielessä* (Framsteg och det allmänna bästa i frihetstidens svenska politiska språk) tar upp temat i ett svenskt sammanhang, ur

ett begreppshistoriskt perspektiv. I början av frihetstiden förekom inte argument som var besläktade med Mandevilles tänkande, men på 1760-talet var variationer av tanken om självishetens positiva verkan för allmänheten, om inte dominanta, så åtminstone legitima i den ekonomisk-politiska diskursen.

Den löst övergripande historiska röda tråden i Nurmiainens avhandling är förändringen i begreppsfälten kring "det allmänna bästa" och "framsteg", men den diakrona skildringen av hur de studerade begreppsfälten har förändrats över tid är egentligen underställd analysen av enskilda användningar av ord som berör "det enskilda" och "allmänna bästa" samt "framsteg". Det politiska språkbruket framstår inte som någonting entydigt, utan som i hög grad omstritt och präglad av retoriska drag som har krävts i de konkreta situationerna.

Nurmiainen har klassificerat tre olika typer av texter som han underställer analys: 1) officiella texter, som konungaförsäkran, regeringsformen, riksdagens öppningstal och avslutningsakter; 2) historieskrivning och ekonomisk diskurs; samt 3) vardagspolitiska debatter. Den uppenbara styrkan med den källnära genomgången är att läsaren kommer nära in på texterna, ordbruket i dem och de enskilda dokumentens karaktär. På detta sätt betonas de enskilda kontexternas betydelse för ordvalen och öppenheten i det förflutna begreppsbruket. Den eventuella nackdelen med behandlingssättet är att boken inte följer en logisk ordning i framförandet av ett huvudargument eller i skildringen av en historisk berättelse.

De officiella texterna skiljer sig från det övriga materialet. Dessa texter och begreppsbruket i dem var mindre omstridda och genomgick inte på samma sätt som de andra texttyperna stora förändringar under perioden. Konungaförsäkringarna kan vid en snabb genomläsning verka som repetitiva kopierade dokument, men Nurmiainen gör den insiktsfulla iakttagelsen att små ändringar i texterna bör ses som väl-

avvägda val som markerar förändringar i det politiska klimatet, just för att man i allmänhet noggrant följde tidigare formuleringar. Nurmiainen för läsaren väldigt nära texterna och pekar på många intressanta detaljer som sedan får stå som grund för analysen av de mindre statiska texterna i följande kapitel. I den officiella liturgin framstår det allmänna bästa som i första hand rikets eller folkets bästa.

Texterna som analyseras i de följande kapitlen formar inte på samma sätt koherenta källserier som skulle ge möjlighet till att mekaniskt jämföra förekomsten av enskilda ord eller *topoi*. Analyserna är därför grupperade enligt andra kriterier. Kapitlet om historieskrivningen är indelat efter olika författare, kapitlet om den ekonomiska diskursen är indelat enligt senare konstruerade kategorier för ekonomiskt tänkande såsom merkantilism, reformmerkantilism, fysiokratism och liberalism, medan enskilda debattfrågor såsom "principalatläran", odalståndens privilegier eller bondeseglationen är grunden för indelningen i kapitlen om den vardagspolitiska debatten. Jämfört med analysen av lagtexterna och de ceremoniella talen går Nurmiainen in för en bredare semantisk analys av de enskilda författarna och deras skrifter. I dessa texter har utrymmet för begreppslig innovation varit klart större, och Nurmiainen går mindre in för att diskutera hur begrepp, som "det allmänna bästa" och "framsteg", användes i dokumenten och mera in för att studera konventioner och ordval i frågor kring förkovran, framsteg, det allmänna och enskilda intressen. Nurmiainen erbjuder läsaren grundlig och balanserad bakgrundsinformation om de enskilda debatterna, vilket gör texten begriplig också för den som inte är bekant med samtliga debatter. Här har han gott stöd i tidigare ekonomisk-historisk och politisk-historisk forskning.

Framför allt i den ekonomiska debatten (främst Anders Nordencrantz, Carl Fredrik Scheffer och Anders Chydenius), men också i den vardagspolitiska debatten före Gustav III:s

statskupp, förekommer resonemang där det privata intresset och det allmänna bästa inte ställs mot varandra. Det är även uppenbart att frågan om vems bästa det allmänna bästa faktiskt var blev allt mera omstridd under början av 1700-talets andra hälft. Det är viktigt att poängtera att Nurmiainen inte ser en enkel förskjutning från ett förmodernt merkantilistiskt tänkande till ett modernt Mandevilleanskt kommersiellt tänkande, utan ger utrymme för variationerna i hur det allmänna bästa och rikets framsteg begreppsloggrades. När Nurmiainen skriver att "egennyttan [år 1770] hade blivit en legitim del av den politiska diskursen" (s. 161), betyder det alltså inte att egennyttan som grund för det allmänna bästa hade blivit en dominant eller allmänt accepterad del av den politiska diskursen. Nurmiainen ger till exempel med rätta mycket utrymme åt Lovisaborgmästaren Alexander Kepplerus vars aktivitet på ett intressant sätt berör både odalståndens privilegier i förhållande till adelsståndet och regionala intressen, framför allt Lovisas handelsprivilegier, i förhållande till allmännyttan. Nurmiainen är skicklig att fånga den balansgång som Kepplerus gjorde mellan sitt politiska engagemang och sina skyldigheter som regional representant.

Små tekniska och stilistiska val ger boken ett övervägt intryck. Texten innehåller många metatextuella avsnitt som hänvisar läsaren till senare avsnitt eller förklarar varför analysen fortskrider på ett visst sätt. Dessa är i allmänhet nyttiga, men det är som om Nurmiainen är orolig för att läsaren inte ser samma logiska struktur i studien som han själv gör. Här kunde han ha litat mera på sin egen text.

Nurmiainen har skrivit sin bok på finska, vilket överensstämmer dåligt med dagens akademiska språkpolitik, och dessutom exkluderar största delen av den potentiellt intresserade läsekretsen. Utan att desto mera gå in på det uppenbara behovet av kompletterande publikationer på svenska och engelska, kan det konstateras att valet av språk är, om inte kommer-

siellt, så åtminstone intellektuellt försvarbart. Nurmiainens behandling av svenska källtexter på finska är smidig och bidrar på sitt sätt till den långa traditionen av att översätta politiskt språk från svenska till finska. Även om språken till det yttre är väldigt olika, ligger begreppen nära varandra, vilket gör att översättningarna är effektiva och mycket nära originaltexterna. Med tacksamhet noteras att förlaget, Finska litteratursällskapet, dessutom gått med på att inkludera originalcitater i noterna då det är frågan om direkta källcitater. Man får intrycket att Nurmiainens analys dragit nytta av att han upprepade gånger varit tvungen att överväga översättningen av nyckelbegrepp i olika typer av texter och den extra *Verfremdungseffekt* som balansgången mellan språken innebär. Dessutom har han också kunnat njuta av den frihet som det innebär att skriva på sitt första språk.

I allmänhet diskuterar Nurmiainen inte sina översättningar. Eventuellt kunde översättningen av allmänheten till *yleisö* ha problematiserats. *Yleisö* framstår som en väldigt passiv grupp såsom engelskans *audience* eller svenskans publik, inte som den mer aktiva *the public* eller allmänheten. Ordvalet har inte i sig några konsekvenser för Nurmiainens analys, men i och med att finländska samhällsvetare på senaste tid diskuterat just avsaknaden av ett aktivt begrepp som *the public* i det finska språket (neologismen *julkiso* har föreslagits), kunde Nurmiainen ha bidragit med historiskt informerad kunskap om ordbruket.

Avhandlingen är väl förankrad i diskussionen om 1700-talets politiska och ekonomiska tänkande även utanför Sverige, vilket den bör berömmas för, men kontrasterande exempel till icke-svenska historiska förlopp eller debatter förekommer inte så ofta i de kapitel som följer introduktionen. Det är som om internationella forskningsströmningar är något som importeras till Finland och Sverige, och sedan diskuteras inom en inhemsk krets, i stället för att avhandlingen tog del i den internationella debatten (om också på ett språk som de

flesta inte läser). Den nya vändning i studiet av 1700-talets politisk-ekonomiska tänkande som till exempel Istvan Hont och John Robertson representerar, kan tänkas dra nytta av Nurmiaainens forskning. Nu finns det en släktskap i studierna, kanske speciellt i förhållandet till upplysningen, men Nurmiaainen går inte in för att explicit diskutera dessa arbeten. Parallellt kunde man önska sig att den i och för sig förtjänstfulla diskussionen om en svensk upplysning bättre kunde förankra sig i en internationell forskningsdebatt om upplysning.

I sin diskussion om riksdagens öppnings- och avslutningstal delar Nurmiaainen in materialet i tal som var konsensusbildande, försonligt, ideologiskt laddade eller innehöll överdrifter eller uppenbara felbedömningar. Han ser ofta hur riks- och partipolitikens läge vid en riksdag kunde ge upphov till försonande språkbruk eller tvärtom öppnade möjligheten till mer ideologiskt laddad kritik. Kunde man bedöma Nurmiaainens egen text utgående från samma heuristiska kategorier? Texten genomsyrs av en välgrundad och orubblig syn på hur historia skall studeras och skrivas, men är inte aggressiv i sin framställning, snarast försonlig gentemot alternativa sätt. Texten är ute efter att övertyga läsaren både om vikten av att studera det förflutna språkbruket samt om Nurmiaainens egna tolkningar, men tolkningarna förblir aningen försiktiga. Överdrifter eller felbedömningar förekommer inte.

Jani Marjanen

Kari-Matti Piilahti, *Aineellista ja aineetonta turvaa: ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*, Bibliotheca Historica 106 (Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007). 394 s.

Valkeala socken, som numera hör till staden Kouvola, har varit en av fixpunkterna i Kari-

Matti Piilahtis forskarbana. Redan som historiestuderande anställdes han 1990 som forskningsassistent vid projektet Valkeala kommuns historia, och historien om denna socken i Kymmenedalen har gett stoff till Piilahtis magisteravhandling, licentiatarbete och slutligen doktorsavhandling 2007.

Kari-Matti Piilahti är ovanligt grundligt insatt i sitt ämne, vilket syns på varje sida i hans avhandling vars titel i svensk översättning lyder "Materiell och immateriell trygghet: hushåll, ekologisk-ekonomiska resurser och kontaktskapande i Valkeala 1630–1750". *Aineellista ja aineetonta turvaa* är socialhistoria i tungviktsklassen. Eftersom Piilahtis forskning baserar sig på en kvantitativ analys av ett enormt material, vågar jag mig på att nämna några kvantitativa uppgifter om bokens innehåll: nästan 400 sidor, 37 bilagor, 88 tabeller och figurer samt 16 kartor. Han har verkligen vänt på varenda sten i socknen.

Ämnet för Piilahtis forskning är familjen, det vill säga hushållet, i Valkeala socken. Han studerar dels hushållens interna verksamhet, storlek och ekonomisk effektivitet, dels deras externa verksamhet, relationerna till omgivningen. På detta sätt lyckas hans arbete samtidigt vara både modern nätverksforskning och klassisk socialhistoria.

Enligt Piilahti är Valkeala, som är belägen i Kymmene älvdal, ett utmärkt objekt för den här sortens analys. Kymmene älv var historiskt sett en viktig gräns, både kulturellt och politiskt. Längs älven gick den historiska länsgränsen mellan Tavastehus län och Karelens län och därmed också gränsen mellan de västfinska och östfinska dialekt- och kulturområdena. Väster om Kymmene älv låg åkerbruksområde, öster om älven låg svedjebruksområde. 1600-talets Valkeala var genomsyrt av influenser från båda områdena och utgjorde, med Piilahtis ord, ett "kulturellt lapptäcke". I socknen möttes olika former av jordbruk, familjebildning och social verksamhet från två kulturkretsar. Skiljelinjen var så tydlig att Piilahti till och med delar de